

Bíró Éva

Ne csak papíron alkalmazzuk az inklúzió szemléletét! Vízió a jövő óvodájáról. Interjú Borbély Dianával

A ma gyermekei gyorsan változó társadalmi és technológiai környezetben nőnek fel. Az óvoda szerepe így talán fontosabb, mint valaha: itt sajátítják el ugyanis azokat a kognitív, szociális és érzelmi kompetenciákat, amelyek az egész életükre hatással vannak. A gyermekközpontúság fogalma évtizedek óta jelen van a pedagógiai diskurzusban, mégis sok gyakorló szakember érzi úgy, hogy a mindennapokban mindez nem mindig valósul meg. Mit jelentene a valóban a gyermekhez igazodó óvoda? Milyen pedagógiai szemlélet és környezet tudja leginkább támogatni a 3–6 éves korosztály harmonikus fejlődését? A jövő óvodájának lehetséges irányairól Borbély Dianával, a dunaszerdahelyi Benedek Elek Óvoda óvodapedagógusával, a Selye János Egyetem Óvó- és Tanárképző Tanszékének docensével Bíró Éva beszélgetett.

Forrás: Borbély Diana archívuma

1989 óta dolgozik óvodapedagógusként, tehát csaknem 40 éves szakmai gyakorlattal rendelkezik. Ez idő alatt bizonyára számos pozitív példával és kevésbé jó gyakorlattal is találkozott. Ha Ön tervezhetné meg a jövő ideális óvodáját, akkor milyen víziót fogalmazna meg?

A jövő óvodájának mindenekelőtt valóban gyermekközpontúnak kell lennie, elfogadásra és toleranciára kell épülnie – nemcsak elméletben, hanem a gyakorlatban is. A törvényekben ugyan már megjelentek az olyan fogalmak, mint a diverzitás, a sajátos nevelési igényű gyermekek támogatása, az inklúzió, azonban mégis azt érzem, hogy jelenleg mindez inkább csak elméleti síkon működik, a gyakorlat nem igazodik az elvárásokhoz. A gyakorlat inkább csak kullog az elmélet után. A mai gyerekek igényei mások, mint 20–30 évvel ezelőtt. Nem rosszabbak vagy jobbak a mai gyerekek, csupán mások. Más a figyelmük, a koncentrációjuk, az információfeldolgozásuk. Több vizuális ingerhez szoktak, nehezebb lekötni őket. Nekünk ezt figyelembe kell vennünk. A régi módszerek közül nem szabad mindent elvetnünk, de alkalmazkodnunk kell az új igényekhez is. Én a jövő óvodájában a valódi gyermekközpontúságot úgy képzelném, hogy ténylegesen megjelenik az inkluzív szemlélet, és a gyermekek egyéni szükségleteihez igazítjuk a pedagógiai munkát. Annak fényében pedig még inkább, hogy az óvodákban egyre több a sajátos nevelési igényű vagy egyéni támogatást igénylő gyermek. Nagyon fontosnak tartom továbbá a következetességet, amely nélkül nem lehet nevelni – ezt az elvet szintén meg kellene tartanunk.

A jövő óvodájának az egyik alappillére tehát az egyéni fejlesztés. Ehhez azonban asszisztensekre, fejlesztő pedagógusokra van szükség. Hol tartunk ma ezen a kijelölt úton?

Igazából egyelőre alig haladunk. Az egyik legsúlyosabb probléma ugyanis a szakemberhiány. Szlovákiában ugyan a jogszabály lehetőséget ad pedagógiai asszisztens, egészségügyi dolgozó, vagy akár digitális koordinátor alkalmazására is, tehát lehet sokféle szakembert igényelni, de ezekből nagyon kevés van. Az óvodapedagógus így többségében egyedül van az osztályban 20–24 gyermekkel, köztük több sajátos nevelési igényű (SNI) gyermekkel is. Vannak intézmények – ezek rendszerint a nagyobb létszámú óvodák –, amelyekben akkor is kapnak államilag finanszírozott asszisztens, ha nincs SNI-s gyermek az intézményben. Míg más, kisebb létszámú óvodákban – akár több érintett gyermek mellett – egyáltalán nincs segítség. Így az inklúzió gyakran csak papíron létezik, nem minden esetben kivitelezhető színvonalasan, vagy nem minden esetben szolgálja a gyermek érdekét. Ennek a jövőben mindenképpen változnia kell. Szerintem a valóban egyénre szabott fejlesztés ott kezdődne, ha a pedagógus munkáját legalább egy további szakember vagy segítő támogatná. Például ahol sajátos nevelési igényű gyermek van, ott automatikusan biztosítaná az állam a szakmai támogatást. Én abban látom a jövő óvodájának a sikeres működését, hogy minden gyermeknek biztosítani tudjuk az igényeinek megfelelő fejlesztést. Hogyha van sajátos nevelési igényű gyerek az óvodában, akkor a szülőnek ne kelljen könyörögnie, és az óvodának ne kelljen kérvényeznie, pályázatokat írnia, hogy kapjanak asszisztens, hanem az automatikus legyen állami finanszírozással biztosítva. Ebben az esetben valóban ki tudnánk elégíteni ezeknek a gyerekeknek az igényeit, és megkapnák az individuális fejlesztést. Hiszen mi annak ellenére, hogy felvesszük az SNI-s gyerekeket, nem vagyunk sem gyógypedagógusok, sem pedig speciális vagy fejlesztő pedagógusok. Minket, óvodapedagógusokat az intakt populációval való munkára képeztek ki, erre van képesítésünk. Szerethetjük a SNI-s gyermekeket, az inklúzió elveit alkalmazhatjuk az együttnevelésük során, azonban nagy többségünkél – úgy vélem –, nem elégséges az, amit mi nyújtani tudunk. Gyakran

többre van szükségük (ezt a diagnózisuk határozza meg). Nem beszélve arról, hogy az osztályban lévő minden gyermek igényli az odafigyelést, a személyre szabott támogatást. Más országokban, például Magyarországon, dajkák is segítik az óvodapedagógus munkáját. Jelenleg azt érzem, hogy hazánkban az óvodapedagógussal szemben egyre nőnek az elvárások, egyre több terhet raknak rájuk, de segítséget nem igazán kapnak. Ha tényleges előrelépést szeretnénk elérni, akkor el kellene mozdulnunk a jelenlegi szemlélettől. A jövő óvodájában én azt képném el, hogy szem előtt tartjuk a gyermek és az óvodapedagógus érdekeit. Ha osztályonként lenne egy-egy dajka, segédnevelő vagy szükség esetén asszisztens legalább a délelőtti órákban, ami most utópisztikus álmom, akkor sokkal minőségibb és szakmailag magasabb színvonalú lenne az oktató-nevelő munka. Vagy például ha a törvényben meghatározott támogató csoportok az óvodában a gyakorlatban is működni tudnának. Illetve szükség lenne szakmai továbbképzésekre is, hogy a pedagógusok alaposabb betekintést nyerjenek az inkluzív szemléletű nevelésbe és oktatásba. Ezáltal az egyéni fejlesztési igények valójában kielégíthetőek lennének.

Hogyan lehetne rendszerszinten támogatni az egyéni fejlesztést és a pedagógusok szakmai jóllétét?

A változás reménye részben a képzésben rejlik. A Selye János Egyetem pedagógusképzésében már hangsúlyt kap a sajátos nevelési igényű gyermekek támogatása. A most első évfolyamot kezdő óvodapedagógusok már fognak rendelkezni ismeretekkel a sajátos nevelési igényű gyermekek nevelésével és oktatásával kapcsolatosan, ami fontos előrelépés. Ennek a szaknak a beindításában nagy szerepem volt, mert a gyakorlatban láttam, milyen nagy igény van erre. Jelentős is iránta az érdeklődés. A cél, hogy a jövő pedagógusai felkészültebben érkezzenek a pályára, ismerjék a differenciálás, az egyéni fejlesztés és az innovatív módszerek alkalmazásának a lehetőségeit, illetve az egyes terápiás lehetőségeket, például a meseterápiát vagy a mozgásterápiát. A szakon tanulóknak bemutatjuk ezeket az alapmódszereket. Ezáltal magabiztosabbá és szakmailag hitelesebbé is tudnak válni a munkájukban. Másrészt mindezt rendszerszinten támogatni az előbb már említett segítő szakmák „bevetésével” lehetne. Ugyanis egy felkészült pedagógus a vele együtt dolgozó asszisztenssel valóban csodákra lenne képes. Harmadrészt szerintem nagy igény lenne a már a szakmában dolgozók részéről ez irányú szakmai továbbképzésekre, az egyes konkrét diagnózisok és az azokhoz kapcsolódó fejlesztő módszerek alaposabb megismerésére.

Az óvoda sikeres működése elengedhetetlen a jól teljesítő pedagógus nélkül, ehhez azonban az óvónőknek fizikálisan és mentálisan is egyensúlyban kell lenniük.

Jelenleg sajnos egyre gyakrabban fordul elő, hogy ha az óvodapedagógus számot vet önmagával, úgy véli, nem tud elegendő szakmai sikert felmutatni. Lelkiismeret-furdalása van, hogy mindenkire kellő időt, energiát tudott-e fordítani. Elvárják tőle ugyanis, és jó esetben belső készítése is van arra, hogy mindenkivel egyenlően foglalkozzon, a sajátos nevelési igényű gyereket is fejlessze, de a többi gyermeket se hanyagolja el. A kettő együtt jelenleg nehezen kivitelezhető. Több elhivatott pedagógus emiatt gyakran frusztrált. Ez akkor szokott előfordulni, ha sokszor hiányzik az az érzés, hogy: „ma sikeres voltam, mert mindenkivel jó és egyforma színvonalú munkát végeztem”. Nem szabad ugyanis elfelejteni, hogy ebben a hivatásban kulcsfontosságú a sikerélmény. A pedagógusnak is szüksége van arra az érzésre, hogy „ma minden gyermek megkapta, amire szüksége volt”. A jövő óvodájában nemcsak a gyermek, hanem a pedagógus jólléte is központi szempont kell, hogy legyen.

Amennyiben a játéklehetőségeket, az eszköztárat nézzük, e tekintetben milyen irányba kellene lépni a következő generációk óvodájában? Az interaktív táblák ma már szinte minden osztályban rendelkezésre állnak, de vannak egyéb olyan eszközök, amelyek nem hiányozhatnak a jövő óvodájából?

Meg kell teremteni a hagyomány és az innováció egyensúlyát. A jövő óvodájában nem kell mindent lecserélni. Én azt vallom, hogy a digitális eszközöknek is helyük van az óvodában, ha tudatosan használjuk azokat. Az edukációs programokat okosan kell használni, úgy, hogy a gyerekek hasznára legyenek. Az interaktív tábla például motiváló lehet olyan gyermek számára is, aki a hagyományos eszközökkel nehezen kapcsolódik be a tevékenységekbe. Nálam előfordult, hogy az interaktív tábla segítséget nyújtott az olyan gyerekeknek, aki nem szeretett rajzolni. A táblán viszont erre könnyen rávehető volt. A vaktollal vagy az ujjal való rajzolás neki is vonzó lett, és lehetett fejleszteni a grafomotoros képességeit. A Bee-Bot robotméhecske játékosan fejleszti a tér tájékozódást és az irányok megértését. A Lego továbbra is örök kedvenc, a mágneses építőelemek pedig új kreatív lehetőségeket kínálnak. Azonban továbbra is ott kell lenniük a könyveknek, a kifestőknek, a rajzlapoknak, a papíralapú feladatlapoknak, az építőkockáknak és a társasjátékoknak. Véleményem szerint a klasszikus és modern eszközök egyensúlya a cél.

Melyek lesznek a jövő kulcskompetenciái?

Az önállóságra való nevelés kulcsszerepet kap. A Maria Montessori által hangsúlyozott alapelv – „Segíts, hogy magam csináljam!” – ma talán fontosabb, mint valaha. Egyre több szülő ugyanis a gyermek iránti szeretetét úgy fejezi ki, hogy mindent megcsinál helyette, egyre inkább kiszolgálja a gyermeket. Így azonban az önállósodás nem tud kibontakozni. Pedig ma erre egyre inkább szükség van. Aki gyerekként önállóbb, az felnőttként karakánabb, képes önálló döntéseket hozni. A váratlan helyzetek hatékony kezelése és az innovatív megoldások keresése szintén fontos szerepet kap a napjainkban, ezért a problémamegoldó képesség és kreativitás is egyre inkább fókuszba kerül.

Szükség van az oktatási-nevelési módszerek átértékelésére?

Igen, szükség van módszertani újragondolásra is. Mindezt a társadalmi változások, a gyermekek igényeinek a változása és az egyéni különbségek indokolják. A gyermekek figyelme rövidebb ideig tartható fenn, nehezebb a párbeszéd és a csoportos beszélgetés, sokszor nem a feltett kérdésre válaszolnak. Emellett mindenki egyszerre akar beszélni, érvényre akarja juttatni a saját akaratát. A stresszesebb életmód a gyerekekre is hatással van, s ezt mi is érzékeljük. Emiatt több, eddig bevett gyakorlati módszert át kell értékelni, élményközpontúbbá kell tenni. Ugyanazt a témát más megközelítésben kell tálni, hogy a gyerekek bekapcsolódjanak a játékos fejlesztésbe, végig bírják csinálni, és érdekelje őket. Ugyanakkor úgy vélem, hogy a klasszikus mesét, a bábjátékot, a dramatizációt, a drámajátékokat nem engedhetjük el. Szerencsére nem is kell, mert ezek a gyermekek kedvencei. Azonban problémát okoz, hogy a mai gyermekeket meg kell tanítani arra, hogy a mesét végighallgassák fény- és hangeffektusok nélkül is. Ez egy komoly jövőbeli feladat a pedagógusoknak. A képzelőerő fejlődése szempontjából ugyanis ez pótolhatatlan.

Amennyiben az óvodaépületeket, az osztálytermeket, a terek kialakítását vesszük górcső alá, itt látja szükségét a változtatásnak?

Véleményem szerint az óvodaépületek nagy többségében megállják a helyüket. Tágas terek állnak rendelkezésre, amin a pedagógus tud változtatni. Például kialakíthat játéksarkokat, kuckókat, alkotó sarkokat, amit a gyerekek nagyon szeretnek. Ez az óvópedagógus kompetenciája. Bár nekem lenne egy utópisztikus elképzelésem, hogy legyenek tornatermek. Ez a mai körülmények között nem reális, de fantasztikus lenne. A hatalmas térben még többet lehetne mozogni. Egy tornaterem óriási lehetőségeket adna: falmászás, nagymozgásos fejlesztés, változatos eszközhasználat. A fára mászást ugyanis pótolni kell. A gyerekek sajnos egyre kevesebbet mozognak, így a mozgásfejlesztésnek kiemelt jelentőséget kellene tulajdonítani.

Milyennek álmódna meg az óvoda és a szülők közötti jövőbeli kapcsolatot?

Egy partnerségen alapuló, nyitott és támogató együttműködésként képzelem el. A szülők azonban ma nagyon túlterheltek. A gyermek az idejének nagy részét az óvodában tölti, így az intézmény szerepe egyre jobban felértékelődik. Újdonság lehetne, hogy a jövőben a szülők akár digitális fejlődési naplón vagy más hasonló platformon keresztül kövessék a gyermekük mindennapjait és fejlődését. Az óvónők megosztanák a gyermek rajzait, tevékenységeit, vagy akár a fejlődésbeli előrehaladását. Különösen örülnék, ha fokozott figyelmet kaphatnának a SNI-s gyermekek szülei, családjai, akik gyakran 24 órás készenlétben élnek, és alig van támaszuk. Ha lenne asszisztens, amiről már korábban is említést tettem, a gyermek akár hosszabb időt is közösségben tölthetne (ugyanis vannak gyermekek, akik asszisztens nélkül csak néhány órát tudnak az óvodában tölteni). Ez segítené a szülők tehermentesítését. Egyre több az autizmus-spektrumzavarral vagy ADHD-val élő gyermek. Sokuk állapota fejleszthető lenne, ha időben és megfelelő intenzitással kapnának támogatást. Azonban bármilyen új eszközt és lehetőséget álmódunk meg, a legfontosabb az, hogy az együttműködés célja mindig a gyermek boldogsága, biztonsága és fejlődése legyen. Minden döntésnél az ő érdekeit vegyük figyelembe.

Milyen gyermekeket kívánnak maguknak az óvodapedagógusok?

Talán közhely, amit mondani fogok, de azt kívánom, ne gyorsuljon már tovább a világ. A felgyorsult életritmus van a legrosszabb hatással a gyerekek idegrendszerére, ami a fejlődésük minden komponensére kihat. Lehessen lelassulni, s a gyermekek érzelmi biztonságban élhessék meg a gyermekkorukat. Minden óvónő álma egy nyitott, érdeklődő, kiegyensúlyozott gyermekcsapat. Velük szinte szárnyalni lehet az ismeretsajátítás és a készségfejlesztés útján.

Milyen lenne az óvópedagógusok ideális helyzete?

Az óvodapedagógusok stabilitást szeretnének. Az állandó reformok és adminisztrációs terhek mellett kevés idő marad a valódi szakmai munkára és az önfejlesztésre. Innovációra szükség van, de mértékkel, kiszámítható keretek között. A jövő óvodája nem elsősorban új falakat vagy új törvényeket jelent, hanem működő rendszert: automatikusan biztosított szakmai támogatást, felkészült és elhivatott pedagógusokat, asszisztensekkel megerősített csoportokat, a gyakorlatban is működő szakmai támogató csoportokat, egyensúlyt hagyomány és innováció között, valamint megbecsült és lelkileg kiegyensúlyozott pedagógusokat. Ne csak papíron fejlesszünk és alkalmazzuk az inklúzió elveit, hanem a valóságban is – talán ez lehet a jövő óvodájának a

legfontosabb üzenete.